

KAZNENO PRAVO

Vesna Alaburić, dipl.iur.*

Izvorni znanstveni članak

OGRANIČAVANJE “GOVORA MRŽNJE” U DEMOKRATSKOME DRUŠTVU - TEORIJSKI, ZAKONODAVNI I PRAKTIČKI ASPEKTI -

I. dio

Autorica u članku tematizira najvažnije teorijske, zakonodavne i praktičke aspekte tzv. govora mržnje, jednog od zasigurno najsloženijih graničnih problema na području slobode izražavanja. Iako je ta vrsta javnoga diskursa u većini demokratskih zemalja podvrgnuta strožim zakonskim ograničenjima nego neki drugi oblici javnog izražavanja ideja i informacija, među pravnim teoretičarima i praktičarima već godinama se vode žestoke rasprave o svrsishodnosti, modusima, opsegu i učinkovitosti tih ograničenja. U članku se ponajprije obrazlaže pravnoteorijsko značenje pojma govora mržnje i ukazuje na njegove različite pojavne oblike i štetne posljedice za pojedince, društvene skupine i društvo u cjelini. Potom se referira na određene međunarodne dokumente o ljudskim pravima kojima su se države potpisnice obvezale na borbu protiv diskriminacije ljudi po bilo kojoj osnovi, kao i govora koji takvu diskriminaciju potiče ili opravdava, a posebice na Europsku konvenciju o ljudskim pravima i praksu njenih nadzornih organa s time u vezi. Ukratko se obrazlaže i kako se taj problem rješava u zakonodavnoj praksi demokratskih zemalja. Najzad, kritički se analizira i hrvatsko kazneno zakonodavstvo u vezi s govorom mržnje.

1. UVODNE NAPOMENE

U suvremenoj politologijskoj i pravnoj teoriji, a i u zakonodavnoj i sudskoj praksi demokratskih zemalja, općeprihvaćena je premisa da je u demokratskom i otvorenom društvu pravo na slobodu izražavanja jedno od najdragocjenijih ljudskih prava, od iznimnog značaja kako za svakog pojedinca, tako i za društvo u cjelini. Kao što je to izrijeком utvrđeno različitim međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima i nacionalnim ustavima, ono obuhvaća ne samo pravo svakoga na *širenje* različitih informacija i ideja, nego i pravo svakoga na *primanje* informacija i ideja koje mu žele priopćiti drugi (tzv. “pravo javnosti da zna”).

Mnogo je razloga koji opravdavaju povlašteni status tog ljudskog prava, pa i u odnosu na druga (dispozitivna) ljudska prava. Ti se razlozi mogu svesti na dva

* Vesna Alaburić, odvjetnica iz Zagreba.

temeljna: sloboda izražavanja ima i za *pojedince* i za *zajednicu* istodobno i *konstitutivni* i *instrumentalni* značaj. Ona je, naime, nužna konstitutivna i instrumentalna pretpostavka za samoispunjenje svakog pojedinca kao osobe, ali i za konstituciju, funkcioniranje i napredak svakog društva kao demokratskog.

To, međutim, ne znači da je sloboda izražavanja apsolutno ljudsko pravo u koje se država ne smije miješati. Jer, zbog moguće zloupotrebe te slobode i teških posljedica koje za pojedince i društvo iz toga mogu proizaći, nesporno je da ona u svakoj, pa i u najdemokratskijoj, državi podrazumijeva i određene dužnosti i odgovornosti sudionika javnog komuniciranja.

Ali, demokratska država smije ograničiti pravo pojedinaca i skupina na slobodu izražavanja samo u *iznimnim* slučajevima i to pod određenim *kumulativnim* pretpostavkama. Ona to može učiniti isključivo *zakonom*, u cilju zaštite određenih, zakonom *taksativno utvrđenih*, pojedinačnih i društvenih *vrijednosti*, i to samo u mjeri *neophodnoj* u demokratskom društvu i *razmjernoj* potrebi zaštite vrijednosti kojoj služi. Pritom se u zakonodavnoj i sudskoj praksi uvijek mora voditi računa da je sloboda izražavanja (primarno) *načelo*, a njena moguća i dopuštena ograničenja tek (sekundarne) *iznimke* od tog načela, koje se moraju nomotehnički dostatno precizno formulirati i u praksi *usko tumačiti*.

Iako te premise vrijede za sve vrste javnog govora, to ne znači da je u demokratskome društvu baš svaka vrsta javnoga diskursa u jednakoj mjeri slobodna od državne intervencije, odnosno da uživa isti stupanj i opseg pravne zaštite. Naime, neke vrste i oblici izražavanja ideja i informacija podložniji su tek manjim ograničenjima javne vlasti (primjerice, sudjelovanje u političkoj debati, ili u raspravi o pitanjima od javnoga interesa), dok su drugi podložniji većim ograničenjima (primjerice, izražavanje pornografskih sadržaja, komercijalni govor, remećenja javnoga reda i mira, poticanje na nasilje i zločin itd.). Nesporno je da i govor mržnje (*hate speech*) spada u komunikacijske sadržaje čije je iznošenje na tzv. "tržište ideja i informacija" u većini demokratskih zemalja u većoj mjeri podložno tzv. ograničavajućim iznimkama.

Valja ipak istaknuti da je, pravno gledano, problem govora mržnje jedan od nesumnjivo najsloženijih (graničnih) problema, svojevrsna "jabuka razdora", na području sveukupne slobode izražavanja - i to kako u pravnoteorijskom, tako i u zakonodavnom i praktičnom/provedbenom smislu. Kroz njega se, upravo paradigmatski, prelamaju i do usijanja zaoštavaju gotovo sva bitna pitanja, proturječja i dileme slobode govora/izražavanja u najširem smislu. Nije stoga čudno da se u demokratskome svijetu već godinama, a u posljednje vrijeme i naročito intenzivno, vode žestoke rasprave o značenju pojma "govora mržnje", te o svrsishodnosti, učinkovitosti i modusima njegovog mogućeg zakonskog ograničavanja. Oko tih pitanja ne postoji konsenzus, pa čak ni unutar tzv. libertarijanskog tabora, koji inače žestoko brani slobodu izražavanja.

Posljednjih godina i u Hrvatskoj su aktualizirane rasprave o potrebi ograničavanja i sankcioniranja govora mržnje. O govoru mržnje kod nas se, međutim, u pravilu raspravlja(lo) iz pravnoteorijski neosvijestjenih/neproblematiziranih, pa i potpuno pogrešnih, premisa. Stoga će u tekstu koji slijedi biti problematizirani najvažniji teorijski, zakonodavni i praktični aspekti "govora mržnje". Bit će, ponajprije, obrazloženo pravnoteorijsko značenje pojma govora mržnje i ukazano na njegove pojavne oblike i štetne posljedice za legitimne pojedinačne i društvene interese koji opravdavaju njegovo ograničavanje. Potom će biti referirano na određene

međunarodne dokumente o ljudskim pravima, koje je i Hrvatska ratificirala, a koji državama potpisnicama izričito nalažu borbu protiv takve vrste javnog diskursa. Bit će ukratko prikazano i kako se problem govora mržnje rješavao u praksi Europske komisije za ljudska prava i Europskoga suda za ljudska prava, te kako je on riješen u zakonodavnoj praksi demokratskih zemalja. Najzad, bit će kritički analizirano i hrvatsko kazneno zakonodavstvo s time u vezi.

2. DEFINIRANJE GOVORA MRŽNJE

Među pravnim teoretičarima ne postoji apsolutna suglasnost kako definirati *govor mržnje*¹, pa stoga ne postoji univerzalna i općeprihvaćena definicija te vrste izražavanja.

Američki teoretičar Samuel Walker definira govor mržnje prilično općenito kao govor koji "tradicionalno obuhvaća svaki oblik izražavanja koji se smatra uvredljivim za bilo koju rasnu, religijsku, etničku ili nacionalnu skupinu".²

Rodney Smolla definira ga kao "generički pojam koji obuhvaća korištenje govora za napade na rasu, etnicitet, religiju ili seksualnu orijentaciju ili naklonost".³

Sandra Coliver definira ga kao "izražavanje koje je pogrdno (*abusive*), uvredljivo (*insulting*), zastrašujuće (*intimidating*), uznemiravajuće (*harassing*) i/ili koje potiče (*incites*) na nasilje (*violence*), mržnju (*hatred*) ili diskriminaciju (*discrimination*)".⁴

Za Mari Matsudu "govor mržnje /.../ uključuje uvredljive izraze za rasne skupine, ponižavajuće karikature, prijetnje nasiljem, te literaturu koja prikazuje Židove ili ljude druge boje kože sličnima životinjama i zahtijeva njihovo istrebljenje". Matsuda utvrđuje i tri temeljne značajke, odnosno kriterija za razlikovanje najgorih poruka rasističkog govora mržnje: prvo, mora se raditi o poruci o rasnoj inferiornosti (*racial inferiority*); drugo, poruka mora biti usmjerena protiv određene historijski potlačene skupine (*historically oppressed group*); i treće, poruka mora biti proganjalačka (*persecutory*), mrzilačka (*hateful*) i ponižavajuća (*degrading*).⁵

Laura Lederer i Richard Delgado definiraju tzv. "rasistički govor" (*racist speech*) ili "propagiranje/širenje mržnje" (*hate propaganda*) kao "govor (*speech*) ili ponašanje (*conduct*) koji su usmjereni na historijski obespravljene ljude (*historically disenfranchised people*); govor koji ponižava (*reviles*), ismijava (*ridicules*), ili stavlja osobu ili grupu u naglašeno negativno svjetlo (*in an intensely negative light*) zbog njihovog identiteta (*on account who they are*)".⁶

L. W. Sumner definira "mrzilačku literaturu" (*hate literature*) kao literaturu koja posreduje štetne/ponižavajuće poglede (*derogatory views*) o ciljanim grupama

¹ Važna napomena: izraz "govor" (*speech*) u ovome kontekstu podrazumijeva sve načine i oblike *javnog izražavanja* ideja i informacija, kako *verbalne* (usmene ili pisane), tako i *ne-verbalne* (slikom, crtežom, znakovima, simbolima, gestama, simboličkim aktima itd.).

² Vidjeti: Walker, Samuel: *Hate Speech: The History of an American Controversy*, Lincoln: University of Nebraska Press, 1994., p. 8.

³ Smolla, Rodney A.: *Free Speech in an Open Society*, Alfred A. Knopf, New York, 1992., p. 152.

⁴ Vidjeti: The Article 19 (ed. Sandra Coliver): *Striking a Balance - Hate Speech, Freedom of Expression and Non-discrimination*, University of Essex, 1992.

⁵ Matsuda, Mari J.: "Public Response to Racist Speech: Considering the Victim's Story", u knjizi: Matsuda, Mari J, Lawrence, Charles R., Delgado, Richard, and Crenshaw, Kimberle Williams (eds.): *Words that Wound: Critical Race Theory, Assaultive Speech and the First Amendment*, Boulder, Westview Press, 1993., p. 23, 36.

⁶ Laura Lederer and Richard Delgado: predgovor knjizi *The Price We Pay: The Case Against Racist Speech, Hate Propaganda and Pornography*, New York, Hill and Wang, 1995.

(*targeted groups*) koje ona identificira kao rasu, etnicitet, religiju, spol i seksualnu orijentaciju.⁷

Za T. Mc Gonagle govor mržnje opći/krovni je pojam (umbrella term) koji obuhvaća različite oblike rasističkog izražavanja ili druge oblike pogrđnog izražavanja (abusive expression) na temelju nečijeg identiteta (identity-based).⁸

Raymond A. Franklin, autor poznate Internet web-stranice "Hate Directory", čija je svrha monitoring mrzilačkih site-ova na Internetu, kao kriterij za stavljanje na svoju listu navodi da su to "Internet stranice pojedinaca ili skupina koje, po mišljenju autora, zagovaraju (advocate) nasilje protiv (violence against), odvajanje od (separation from), difamiranje (defamation), dovođenje u zabludu o (deception about), ili neprijateljstvo prema (hostility towards) drugima zbog njihove rase, religije, etničkog podrijetla, spola ili seksualne orijentacije".⁹

Nova medijska grupa (The New Media Group), pododbor Okruglog stola o mrzilačkim i diskriminatornim aktivnostima (Hate and Bias Activity Roundtable), što ga je u Ottawi u prvoj polovici 2000. godine osnovao kanadski Državni sekretar za multikulturalizam i status žena, definirala je govor mržnje na sljedeći način: "Zakonski je kažnjivo zagovaranje (advocacy) ili poticanje (promotion) genocida, kao i bilo koji sadržaj koji potiče (promotes) ili izlaže (exposes), ili za kojeg je vjerojatno da će izložiti (is likely to expose), mržnji (hatred) ili prijeziru (contempt), ili koji na drugi način omalovažava (disparages), isključuje (excludes), dehumanizira (dehumanizes), obezvrjeđuje (devalues) ili ismijava (ridicules), ili ukazuje (indicates) na diskriminaciju ili na namjeru diskriminacije, protiv neke skupine ili članova skupine koji se mogu identificirati na temelju rase, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, boje kože, vjere, spola, dobi, duševne ili fizičke hendikepiranosti, seksualne orijentacije, ili koje druge slične značajke."

Jedna od definicija govora mržnje sadržana je i u dodatku Preporuke Ministarskog odbora Vijeća Europe No. R (97) 20 o "govoru mržnje". U tom je dokumentu utvrđeno da "govor mržnje podrazumijeva sve oblike izražavanja kojima se šire, raspiruju, potiču ili opravdavaju rasna mržnja, ksenofobija, antisemitizam ili drugi oblici mržnje temeljeni na netoleranciji, uključujući tu i netoleranciju izraženu u obliku agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, te diskriminacija i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i osobama imigrantskog podrijetla".¹⁰

Unatoč razlikama među navedenim definicijama, sve one ipak sadrže i ističu sljedeća dva bitna elementa (*sastavnice*) kao specifične distinktivne značajke/odrednice govora mržnje. One, *nota bene*, moraju biti *kumulativno* ispunjene da bi se određeni govor mogao i pravno takvim okarakterizirati. Mora se, prvo, raditi o *izražavanju određenih mrzilačkih i uvredljivih sadržaja/poruka* (tj. o sadržajima kojima se izražava, zagovara ili potiče mržnja, diskriminacija ili nasilje, ili koji izruguju, omalovažavaju, ponižavaju, dehumaniziraju ili obezvrjeđuju). I, drugo, takav mrzilački govor mora biti *usmjeren protiv određenih ciljanih društvenih skupina i njihovih pripadnika koje se mogu identificirati po određenim zajedničkim objektivnim značajkama kao što su rasa, boja kože, nacionalno ili etničko podrijetlo, vjera, spol, seksualna orijentacija i slično.*

⁷ Vidjeti: Sumner, L. W.: "Should Hate Speech be Free Speech? - John Stuart Mill and the Limits of Tolerance", <http://www.chass.utoronto.ca/philosophy/twp/9801/Sumner.htm>

⁸ Mc Gonagle, T.: "Distinguishing freedom of expression from hate speech", <http://www.ivir.nl/publications/mcgonagle/MetroEireannNov.html>

⁹ Vidjeti na Internet adresi: www.bcpl.lib.md.us/~frankli/hatedir.htm

¹⁰ Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on "hate speech", od 30. listopada 1997.

Može se, dakle, utvrditi da u pravnoj teoriji govor mržnje, unatoč svemu, ipak ima razmjerno *precizno značenje*. To je kolokvijalni izraz za određene vrste napadačkog govora kojima se šire i opravdavaju mržnja, nesnošljivost i predrasude, te poziva i potiče na nasilje ili diskriminaciju protiv određenih “ranjivih”, i u pravilu historijski viktimiziranih/diskriminiranih, grupa i njihovih pripadnika, koji se **mogu identificirati po rasi, nacionalnom ili etničkom podrijetlu, boji kože, vjeroispovijedi, spolu, seksualnoj orijentaciji ili nekim drugim (skupnim) značajkama**.¹¹

U suženoj i mržnjom zaslijepljenoj jednodimenzionalnoj optici svo se bogatstvo različitosti pojedinačnih ljudskih bića poništava i svodi tek na jednu njihovu zajedničku/skupnu značajku koja ih “razlikuje” od drugih - na njihovu zbiljsku ili percipiranu pripadnost određenoj društvenoj skupini (rasnoj, etničkoj, vjerskoj, spolnoj ...). Za mrzitelje svih vrsta (rasiste, naciste, šovinate, antisemite, ksenofobičare, vjerske fundamentaliste, seksiste, homofobičare), uopće nije bitno tko je kakav čovjek i kakve su njegove individualne ljudske kvalitete, već oni apsolutiziraju jednu njegovu značajku kojoj pripisuju gotovo univerzalno “zlo”. Živi ljudi postaju puki negativni simboli, što onda, dakako, olakšava i obračun s njima, pa i u masovnim razmjerima. Pritom se, u pervertiranoj logici, ugrozitelji drugih u pravilu predstavljaju kao ugroženi, krvnici kao žrtve.

O značenju pojma govora mržnje u našoj javnosti (pa i stručnoj) postoje, nažalost, brojni nesporazumi i nerazumijevanja. S govorom mržnje vrlo se često, naime, poistovjećuju i oblici i sadržaji javnog govora koje ta sintagma u svome pravnome značenju nikako ne obuhvaća. U tom širenju “pojmovne pomutnje” u pravilu prednjače političari (osobito vladajući) koji svaku žešću kritiku ili invektivu na svoj račun olako, ali sasvim neopravdano, proglašavaju govorom mržnje. I neki novinari i politički komentatori, pa čak i pojedini aktivisti različitih udruga za ljudska prava, nerijetko, premda u dobroj vjeri, kao govor mržnje ideološki etiketiraju političke ideje i mišljenja koji se ne uklapaju u njihove vlastite svjetonazorske i idejne paradigme (lijeve ili desne provenijencije, svejedno), zahtijevajući čak i njihovo sudsko procesuiranje i sankcioniranje.

Ukratko, u našoj *ideološki* žestoko polariziranoj političkoj javnosti i više-manje *monološki* strukturiranom javnom diskursu, često se gube svi kriteriji: politički i svjetonazorski neistomišljenik postaje neprijatelj, a njegov se politički diskurs etiketira kao govor mržnje kojeg svim sredstvima valja ušutkati i protiv kojeg se zaziva državna represija.

Zato je potrebno naglasiti da se, *sub speciae iuris*, “govor mržnje” nikako ne smije poistovjećivati sa svakom vrstom ostrašćenog, polemičkog ili napadačkog javnog diskursa, samo zato što, po ocjeni razborite osobe, iz njega isijavaju negativne *emocije*, poput gnjeva, mržnje ili netrpeljivosti prema nekome ili nečemu.

U govor mržnje posebice nikako i nipošto ne spadaju kritike vlasti, vladine politike ili postupaka i stajališta pojedinaca u vlasti, pa ma koliko te kritike bile žestoke, nepravedne, šokantne, uznemirujuće, mrzilačke ili uvredljive. Mora se, naime, imati na umu da pravo na slobodu izražavanja obuhvaća i pravo građana da izražavaju negativne emocije, naročito u odnosu na vlast koju su demokratski izabrali. U tom

¹¹ Tzv. “identifiable groups”, tj. grupe koje se mogu identificirati po određenim zajedničkim značajkama kao što su rasa, nacija, vjera, spol. Iako lista tih viktimiziranih društvenih skupina varira od definicije do definicije, ipak se u svim definicijama govora mržnje, kao konstante, navodi razlikovanje na temelju rase/boje kože, nacionalnog/etničkog podrijetla, vjere, spola, ili seksualne orijentacije. Međutim, prema mišljenju nekih pravnih teoretičara, zabranu *širenja, raspirivanja, poticanja* ili *opravdavanja* mržnje prema navedenim grupama, valjalo bi proširiti i na zabranu *širenja, raspirivanja, poticanja* ili *opravdavanja* mržnje ili diskriminacije prema pojedincima i skupinama zbog njihove *životne dobi, jezika, tjelesne ili duševne hendikepiranosti, zdravstvenog stanja* i sličnog.

smislu ono ima i funkciju svojevrsnog "ispušnog/sigurnosnog ventila", bez kojeg bi različite osobne i grupne frustracije i nezadovoljstva, u nemogućnosti da se slobodno javno izraze, mogle rezultirati ozbiljnim društvenim poremećajima, pa i nasiljem, te tako ugroziti i same temelje demokratskog poretka. Iako takva vrsta "negativnim emocijama nabijenog" javnog (političkog) diskursa može, dakako pod određenim pretpostavkama, biti ograničena i sankcionirana kao povreda nečijeg ugleda ili časti, ili kao realna prijetnja državnoj sigurnosti ili javnome redu i miru, ona se nikako ne smije zakonom zabraniti ili sudski sankcionirati kao govor mržnje.

Primjerice, izjave tipa "izdajnička vlast", "komunjarska Vlada", "autoritarna vlast", "korumpirana Vlada", "zločinačka organizacija", "predsjednik cinkaroš" i slične, nisu govor mržnje u pravnome značenju tog pojma, pa makar i bile motivirane mržnjom. Ali, izjave tipa "Židovi su sami krivi za Holokaust", "Srbi su ekološki problem", "Muslimani su teroristi", "Hrvati su genocidan narod", "crnci su rasa robova", ili "žene je Bog stvorio za madraca a ne za mudraca" to nesporno jesu, pa makar njihovi autori i ne bili osobno motivirani mržnjom.

Ili, drugi primjer, nazivanje nekog političara "idiotom" ili "fašistom" ili "komunjarom" zbog nekih njegovih stajališta ili postupaka, nije govor mržnje (pa makar ga on takvim doživljavao), premda pod određenim pretpostavkama može biti sankcionirano kao povreda njegovog ugleda. S druge pak strane, moralna diskvalifikacija nekog političara zbog njegove rase, vjere, nacije, spola, ili seksualne orijentacije ... jeste govor mržnje (pa makar on osobno prema tome bio i ravnodušan), koji upravo kao takav može biti sankcioniran, jer on ne vrijeđa samo tu osobu nego i sve druge ljude s istim značajkama, a u krajnjoj liniji i svakog civiliziranog čovjeka.

Dakle, vlast ne smije koristiti legalna sredstva za ostvarivanje nelegitimnih ciljeva. Svaki pokušaj vlasti da ekstenzivnim zakonskim definiranjem ili arbitrarnim tumačenjem pojma "govora mržnje" sankcionira političke ideje i mišljenja koje ona smatra "nepoćudnim", ili da ograniči žestinu političke debate o vladinoj politici, državnim dužnosnicima ili drugim pitanjima od javnog interesa, ili da zakonskim sredstvima tu raspravu o Vladi i njezinoj politici "civilizira/uljudi", bio bi protivan temeljnim, gotovo aksiomatskim postavkama suvremene jurisprudencije na području slobode izražavanja. Riječju, svako nastojanje vlasti da pod krinkom ograničavanja "govora mržnje" ujedno i "začepi usta" svojim idejnim i svjetonazorskim neistomišljenicima ili kritičarima, ma koliko njihove kritike bile žestoke, ili neutemeljene, a način njihovog iznošenja neuljudan ili neciviliziran, u demokratskome je društvu nedopustiv i krajnje opasan, pa makar to bilo provedeno i prividno *lege artis* uz pomoć zakona i sudova.¹²

¹² Pravni koncept zaštite ugleda vlade i državnih poglavara (u anglosaksonskoj pravnoj tradiciji poznat kao *seditionous libel*) u demokratskome je svijetu već odavno napušten. Kao ilustracija suvremenih stajališta s time u vezi mogu poslužiti riječi američkog pravника Harry Kalvena, iz njegovog komentara znamenite presedanske presude Vrhovnog suda SAD iz 1967. *New York Times v. Sullivan*: "Koncept zaštite ugleda vlade (concept of seditious libel) udar je na samo srce demokracije. Politička sloboda prestaje tamo gdje vlada može koristiti svoju moć i sudove da bi ušutkala svoje kritičare. Moj argument nije od onih mlakih/umjerenih da treba osigurati prostor za kritiku vlade. Prije je njegov smisao da zaštita ugleda vlade (defamation of government) proturječi samom pojmu demokracije. Ukratko, ja smatram da postojanje ili nepostojanje pravnih normi o zaštiti ugleda vlade definira određeno društvo. Društvo može sankcionirati obscenost (obscenity) ili nepoštivanje suda (contempt by publication), a da ne promijeni svoju temeljnu prirodu. Ako ono, pak, proglašuje povredu ugleda vlade kaznenim djelom, to nije slobodno društvo, bez obzira na njegove druge značajke". Citirano prema: *The American Bar Association - Central and East European Law Initiative (CEELI): "Concept Paper on Media Law", 1996., p. 9*

3. OBLICI GOVORA MRŽNJE, TE NAČINI I SREDSTVA NJEGOVOG ŠIRENJA

Govor mržnje u svakodnevnom životu manifestira se u različitim oblicima, kako po načinu i sredstvima ekspresije, tako i po stupnju svoje transparentnosti i štetnosti svojih učinaka. Neki su kao takvi prepoznatljiviji već na prvi pogled (primjerice, izravno pozivanje na nasilje protiv određenih društvenih grupa), dok su drugi "suptilniji", pa stoga i teže prepoznatljiviji (primjerice, iznošenje rasističkih, ksenofobičnih, antisemitskih, šovinističkih, seksističkih, homofobičnih etc. ideja u prividno akademskoj raspravi i njihovo pseudo-znanstveno opravdavanje).

Govor mržnje obuhvaća (lista, dakako, nije iscrpljena):

- različite vrste rasističkih, anti-semitskih, šovinističkih, ksenofobičnih, seksističkih, homofobičnih stereotipija, insinucija ili uvredljivih dvosmislenih aluzija na račun određenih manjinskih društvenih skupina i njihovih pripadnika, često izraženih i u formi vica;
- različite oblike verbalnog uznemiravanja kojima je cilj izazvati u pojedincu osjećaj nelagode, poniženja, uznemirenosti, straha ili srdžbe (primjerice, učestalo nazivanje telefonom u neprilično vrijeme i vrijeđanje na rasističkoj, šovinističkoj, anti-semitskoj, ksenofobičnoj etc. osnovi);
- korištenje pogrdnih izraza (epiteta/"etiketa") kojima se na uvredljiv način stigmatiziraju određene društvene skupine i njihovi pripadnici (primjerice, "crnčuge", "pederi", "cigani" i sl.);
- difamiranje određenih ciljanih društvenih skupina (group defamation), tj. iznošenje različitih neutemeljenih/iracionalnih optužbi, laži, stereotipa i predrasuda da bi se opravdala/racionalizirala mržnja prema njima (primjerice, da Židovi vladaju svijetom ili da su sami krivi za Holokaust, da su crnci ili žene intelektualno inferiornija bića, da su Hrvati genocidni i sl.);
- huškačke riječi ili simbolički akti ("fighting words") u neposrednoj komunikaciji ("oči u oči") koji su podobni potaknuti/isprovocirati prosječnu osobu (ili osobe) na fizički sukob, tj. poruke koje samim svojim izražavanjem žrtvi neposredno nanose povredu i mogu prosječno osjetljivu i razboritu osobu potaknuti na trenutnu reakciju i remećenje javnoga reda i mira.
- verbalno zastrašivanje pripadnika određenih društvenih skupina da bi ih se natjeralo da napuste određeno rezidencijalno područje, radna mjesta, škole itd.;
- isticanje različitih simbola (primjerice. svastike i drugih nacističkih simbola i znamenja), ili simboličke akcije (poput paljenja križa, pozdravljanja nacističkim pozdravom, napada na vjerske i kulturne ustanove, skrnavljenje groblja i spomenika i sl.), da bi se u ciljanim grupama izazvao strah i da bi im se na simbolički način pokazalo da su u određenoj sredini nepoželjni;
- negiranja ili umanjivanja zločina Holokausta i drugih nacističkih ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, isticanje nacističkih simbola i ikonografije, zastupanje nacističkih ideja i različitih suprematističkih ideja o rasnoj superiornosti, glorificiranje Trećeg Reicha i Hitlera itd.¹³

¹³ Upravo je ta vrsta govora mržnje razmjerno najzastupljenija, posebice u Europi.

- okrivljavanje određenih društvenih skupina za različita društvena zla i nevolje (primjerice, Židova za svjetsku urotu i vladanje svijetom, homoseksualaca za širenje nemoralna i boleština, Tutsija za socijalnu bijedu Hutua i sl.);
- iskazivanje nakane diskriminacije (primjerice, natpisima ili izjavama tipa: “Crncima, Židovima ulaz zabranjen”, “Ne iznajmljuje se homoseksualcima” i sl.);
- izravno poticanje na različite vrste diskriminacije prema određenim društvenim skupinama (primjerice, nagovaranjem i vršenjem pritiska da se pripadnici određenih društvenih skupina ne zapošljavaju, da im se uskrati davanje roba ili usluga, da im se uskrati pomoć odvjetnika i sl.);
- otvorene prijetnje žrtvama različitim vrstama nasilja ne učine li ono što se od njih zahtijeva, ili poticanje na nasilje, tj. podgrijavanje, rasplamsavanje, ohrabivanje, provociranje osjećaja neprijateljstva i mržnje u pojedincima ili skupinama prema drugim društvenim skupinama i njihovim pripadnicima da bi ih se, naposljetku, potaknulo na fizičko nasilje prema njima;
- izravno pozivanje i poticanje na fizičko istrebljenje (koje u najdrastičnijim varijantama može poprimiti oblike državne ideologije i uzrokovati pogrome, genocid, ili etničko čišćenje određenih društvenih skupina i njihovih pripadnika).

Pojavni oblici govora mržnje očituju se, dakle, u širokom rasponu: od naizgled benignog vica ili pogrđnog epiteta, do otvorenog poziva na nasilje i linč; od više ili manje prozirnih ponižavajućih insinucija i uvredljivih aluzija, do izravnog poticanja na fizičko istrebljenje i genocid.

Što se, pak, *načina i sredstava ekspresije* tiče, mrzilačka poruka sadržana u toj vrsti javnoga diskursa može biti izražena na različite načine - verbalno (usmeno ili pisano) ili neverbalno (slikom, crtežom, gestom, simbolom, simboličkim aktom), te biti posredovana različitim sredstvima javne komunikacije - govorom na javnim mjestima, simboličkim akcijama, tiskovnim i elektroničkim medijima, telefonom, filmovima, knjigama, brošurama, cd-romovima, grafitima, plakatima, letcima, različitim vrstama umjetničkih izričaja, Internetom etc.

Dakako, kad se o potencijalnim i stvarnim učincima govora mržnje radi, nipošto nije nevažno kojim se sredstvima komunikacije takva vrsta poruka širi. Jer, mrzilačka poruka posredovana telefonom ili e-mailom pogađa samo pojedinca, dok ista poruku emitirana u najgledanijim i najslušanijim televizijskim ili radijskim emisijama pogađa znatno veći broj ljudi i ima neusporedivo izravnije i štetnije učinke.

U suvremenom informacijskom društvu osobito se za širenje govora mržnje koristi Internet, globalna informacijska mreža dostupna stotinama milijuna ljudi diljem svijeta, uključujući i djecu i mladež. Na Internetu se mogu pronaći stotine (a po nekim podacima, i tisuće) mrzilačkih-siteova (*hate sites*) kojima različite organizacije/skupine ili pojedinci sustavno šire i zagovaraju rasnu, etničku, vjersku, spolnu etc. mržnju i diskriminaciju, nastojeći pridobiti nove sljedbenike ili simpatizere i osigurati financijsku pomoć. Njihov točan broj zapravo je nemoguće utvrditi, jer se gotovo svakodnevno neke od tih stranica gase, dok se istodobno pojavljuju nove.

4. CILJEVI I UČINCI GOVORA MRŽNJE

Ciljevi govora mržnje, tj. nakane onih koji ga generiraju, razmjerno su jasni i nije ih potrebno opširnije obrazlagati. Govor mržnje zloćudna je vrsta govora kojem nije

toliko cilj posredovati *ideje*, koliko nanijeti povrede, tj. poniziti, uvrijediti, zastrašiti, potaknuti na nasilje. Mrzilačka poruka sadržana u toj vrsti javnog diskursa ima, zapravo, dvostruku svrhu: s jedne strane poniziti, difimirati, zastrašiti, diskriminirati, ušutkati, izolirati, napasti određenu ciljanu skupinu (*targeted group*) i njene pripadnike, a s druge strane homogenizirati i mobilizirati određene mrzilačke skupine (*hate groups*) koje zastupaju takve ideje i pridobiti za njih nove sljedbenike.

U teoriji su prilično detaljno opisani različiti štetni učinci koje govor mržnje ima kako na individualnoj i grupnoj, tako i na društvenoj razini.¹⁴

Govor mržnje, ponajprije, ima izrazito negativne psihološke, političke, kulturološke i socijalne učinke na konkretnog pojedinca ili pojedince koji su njegove neposredne žrtve/mete, a potom, dakako, i na sve druge članove društvene skupine kojima ti pojedinci pripadaju i koji napad na bilo kojeg pripadnika grupe zbog njegovog "grupnog" identiteta s pravom doživljavaju kao napad na svakog od njih posebno i sve njih zajedno. Pritom, žrtve govora mržnje ne vrijeđa toliko nečija negativna emocija (pa ni mržnja) spram njih osobno ili grupe kojoj po nekoj značajki pripadaju, koliko ih vrijeđa i ponizuje pogrđni i diskriminirajući sadržaj mrzilačke poruke, tj. popratno "opravdanje", odnosno "racionalizacija" te negativne emocije.

Ali, govor mržnje nije tek simptom individualne anamneze (bolesnih pojedinaca), nego je i jedan od pouzdanijih indikatora društvene patologije (bolesnog društva). Jer, širenje mržnje i nesnošljivosti prema drugim članovima društva zbog njihovog biološki, kulturno, ili društveno uvjetovanog identiteta ne samo da negira temeljna pravna načela jednakosti i ravnopravnosti ljudi na kojima počiva svako civilizirano i demokratsko društvo, već stvara i takvo društveno okruženje u kojem su diskriminacija onih koje većina percipira kao "druge i drugačije", i nasilje prema njima ne samo "normalni" nego i društveno poželjni.¹⁵

Ipak, najpogubnije učinke govor mržnje ima na svoje neposredne žrtve, pa o tom njegovom aspektu treba voditi najviše računa. O izravnim ili neizravnim štetnim učincima različitih varijanti rasističkog i suprematističkog govora i drugih oblika usmjeravanja mržnje na ciljane pojedince i skupine u demokratskome svijetu postoji razmjerno bogata literatura. Štetni učinci govora mržnje koje navode različiti autori mogu se, u osnovi, grupirati u nekoliko temeljnih:

1. izazivanje emocionalnog stresa, osjećaja poniženja i gubitka ljudskog dostojanstva (što može ostaviti i trajne psihološke posljedice na duševno zdravlje pojedinaca neposredno izloženih govoru mržnje ili očevidaca, a posebice djece);

¹⁴ Ugledni američki pravni teoretičar Robert Post te je štetne učinke kategorizirao na sljedeći način:

1. deontička šteta (*deontic harm*), zbog ugrožavanja i potkopavanja temeljnih društvenih vrednota i ideala društvene i političke jednakosti;
2. šteta za određene društvene grupe koje se mogu identificirati (*harm to identifiable groups*), jer se članovi tih grupa izlažu preziru, izrugivanju i povredi ugleda;
3. šteta za pojedince (*harm to individuals*), zbog osjećaja poniženja, izolacije, auto-mržnje i gubitka dostojanstva;
4. šteta za tržište ideja (*harm to marketplace of ideas*), zbog ograničavanja govora grupa koje su mete govora mržnje;
5. šteta za obrazovno okruženje (*harm to educational environment*) - zbog ograničavanja obrazovnih mogućnosti žrtvama govora mržnje.

Vidjeti: Post, Robert: "Racist Speech, Democracy and the First Amendment", *William and Mary Law Review*, Vol. 32 (1991), pp. 267-327. O različitim štetnim učincima govora mržnje vidjeti i u knjizi: Matsuda, Mari J., Lawrence, Charles R., Delgado, Richard and Crenshaw, Williams Kimberle (eds): *Words that Wound: Critical Race Theory, Assaultive Speech and the First Amendment*, Boulder, Westview Press, 1993.

¹⁵ Američka autorica Ursula Owen, urednica časopisa *Index on Censorship*, to je izrazila sljedećim riječima: "Jer, zasigurno najveća opasnost koja prijete od govora mržnje jest da on može imati učinke koji nadmašuju njegove neposredne ciljeve i *kreirati kulturu mržnje*, kulturu koja u mnogo širim razmjerima čini mržnju prihvatljivom, pa čak i vrijednom poštovanja. Takvu kulturu mržnje nije lako definirati i ona nije nužno jednoznačna, već se njena evolucija očituje u okolnostima koje prate neke događaje u recentnoj povijesti". (*kurziv V. A.*) Vidjeti: Owen, Ursula: "Hate Speech - The speech that kills", http://www.oneworld.org/index_oc/issue198/hate-speech.html

2. negiranje i ograničavanje osobnih sloboda i ljudskih prava žrtava (prije svega negiranje njihovog prava na ljudsko dostojanstvo, ugled, čast i privatnost, ali i negiranje njihovog prava na jednakost i ravnopravnost, ograničavanje njihove slobode izražavanja, slobode kretanja i izbora boravišta, slobode izbora seksualnog ili bračnog partnera, slobode zapošljavanja, slobode obrazovanja, te različitih drugih temeljnih političkih i kulturnih prava);

3. interiorizacija diskriminatorne poruke (sama žrtva govora mržnje počinje vjerovati u osnovanost i opravdanost diskriminatornih ideja i stajališta, u njoj se javlja osjećaj, a u drastičnim slučajevima čak i uvjerenje, o vlastitoj inferiornosti i manjevrijednosti koja navodno opravdava određene socijalne i političke razlike i nejednakosti; takvi "dubinski" psihološki utjecaji tek su jedna od popratnih posljedica dugotrajnog izlaganja određenih društvenih skupina i njihovih pripadnika, nerijetko i kroz nekoliko generacija, mrzilačkoj propagandi i diskriminatorskoj praksi, a tome su posebice podložna djeca u tzv. formativnim godinama);

4. održavanje i daljnje perpetuiranje stanja/odnosa subordinacije i društvene i političke nejednakosti (žrtve govora mržnje u pravilu su u povijesti potlačene, marginalizirane i diskriminirane društvene skupine - crnci, Indijanci, Židovi, pripadnici manjinskih naroda i vjera, imigranti, osobe bez državljanstva, žene, homoseksualci, osobe s posebnim potrebama ovisno, dakako, o konkretnim društvima o kojima je riječ i njihovim povijesnim, socijalnim, demografskim, političkim i kulturološkim specifičnostima; govor mržnje pridonosi da se takvo nepravično stanje, ili preciznije, takvi diskriminatorni društveni odnosi i dalje održavaju);

5. ušutkavanje žrtava na način da ih se zastrašivanjem i prijetnjama zapravo onemogućava u odgovaranju, što ima porazne posljedice za kvalitetu ukupnog javnog diskursa (pojedinci i grupe neposredno izloženi govoru mržnje u pravilu osjećaju poniženje, nesigurnost, pa i strah za vlastiti život i za život članova svojih obitelji, što ih, po naravi stvari, odvraća od trenutnog reagiranja, a dugoročnije gledano pasivizira i otuđuje/segregira od drugih članova društva);

6. u određenim društvenim i političkim okolnostima, koje dakako, dijelom i sam generira, govor mržnje može lako potaknuti na fizičko nasilje, pojedinačno ili masovno (naročito je pogibeljan masovnim medijima posredovan govor mržnje s pozicije vlasti ili koji uživa izričitu ili prešutnu autorizaciju/odobranje vlasti, jer tada on postaje borbeni poklič mase i u pravilu prethodi najstrašnijim masovnim zločinima, poput genocida, Holokausta ili etničkog čišćenja).¹⁶

5. MEĐUNARODNI DOKUMENTI O LJUDSKIM PRAVIMA

Nakon 1945. različite međunarodne organizacije usvojile su niz dokumenata (povelja, konvencija, deklaracija) o ljudskim pravima i slobodama kojima su se države potpisnice obvezale, među ostalim, i na borbu zakonskim i drugim sredstvima protiv rasne (vjerske, etničke, spolne itd.) diskriminacije i mržnje, kao i govora koji ih potiče i

¹⁶ Neki primjeri zloupotrebe medija za širenje govora mržnje upravo su zastrašujući. Dostatno je tek spomenuti slučaj zloglasnog lista *Der Sturmer* iz doba nacističke Njemačke koji je širio rasističku propagandu, a posebice mržnju prema Židovima. Ili, iz novije povijesti, slučaj radijske postaje - koja je postala svojevrsnim simbolom radija-mržnje (hate-radio) - *Radio Television Libre des Mille Collines* (RTL) u Ruandi, koja je u svojim programima izravno poticala na genocid i bitno pridonijela masakru stotina tisuća pripadnika manjinskog plemena Tutsi od strane većinskih Hutua tijekom 1994.

O tome, pak, kako su i na prostoru bivše Jugoslavije neki mediji (novinari i intelektualci) širili govor mržnje i huškali na rat, vidjeti u knjizi: Thomson, Mark: *Forging War: The media in Serbia, Croatia, Bosnia and Hercegovina*, University of Luton Press, 1999. Dakako, bilo bi sasvim pogrešno misliti da su govoru mržnje podložni samo neki narodi, a da su drugi na njega imuni. Povijest je, naime, dokazala da u određenim političkim i društvenim okolnostima govoru mržnje razmjerno lako podliježe "kompaktna većina" u svakom narodu.

opravdava. Rasna (i druga) mržnja i diskriminacija detektirana je kao univerzalno zlo, koje je u različitim oblicima prisutno u svakome društvu i protiv kojeg se civilizirana i demokratska društva moraju boriti svim raspoloživim političkim i pravnim sredstvima.

Tako *Povelja Ujedinjenih naroda* (usvojena 1945.), člankom 55. (c), i *Opća deklaracija o ljudskim pravima* (iz 1948.), člankom 2., jamče svakome temeljna ljudska prava i slobode bez razlike na rasu, boju, spol, jezik, vjeru, nacionalno i socijalno podrijetlo ili druge značajke.

U ovome kontekstu zasigurno je najznačajniji međunarodni ugovor *Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije* (usvojena 1966. a na snagu stupila 1969.). Ona člankom 2 (1)(d) obvezuje države potpisnice da svim odgovarajućim sredstvima uključujući, ako to okolnosti zahtijevaju, zakonske mjere, zabrane i okončaju rasnu diskriminaciju koju provode pojedinci, skupine ili organizacije. U tom je smislu iznimno značajan članak 4. te konvencije kojim se države potpisnice obvezuju da, među inim, proglašavaju i *kaznenim djelom* “svako širenje ideja zasnovanih na rasnoj superiornosti ili mržnji, svako poticanje na rasnu diskriminaciju, sva djela nasilja ili poticanja na nasilje uperena protiv ma koje rase ili skupine osoba druge boje ili drugog etničkog porijekla, kao i pružanje pomoći rasističkim aktivnostima, uključujući tu i njihovo financiranje”, a također i da “proglašavaju nezakonitim i zabrane organizacije, kao i organizirane i sve druge propagandne djelatnosti koje potiču na rasnu diskriminaciju i koje ju ohrabruju, kao i da proglašavaju da je učešće u tim organizacijama i tim djelatnostima zakonom kažnjivo djelo”.¹⁷

Važno je, međutim, naglasiti da je člankom 1. te Konvencije pojam “rasna diskriminacija” definiran prilično široko - kao “svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koji se zasnivaju na rasi, boji kože, precima, nacionalnom ili etničkom podrijetlu i koji imaju za svrhu ili za rezultat da unište ili da ugroze priznavanje, uživanje ili korištenje, pod jednakim uvjetima prava čovjeka i temeljnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju ili na nekom drugom polju javnog života”.

I *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* (usvojen 1966., a na snagu stupio 1976.), člankom 20., obvezuje države potpisnice da *zakonom zabrane* “svaku propagandu za rat”, te “svako pozivanje (*advocacy*) na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koje predstavlja poticanje na diskriminaciju (*discrimination*), neprijateljstvo (*hostility*) ili nasilje (*violence*)”.¹⁸

Šefovi država i vlada zemalja članica Vijeća Europe na summitu u Beču 1993. usvojili su političku deklaraciju u kojoj su se založili za odlučnu borbu protiv rasizma, netolerancije, ksenofobije i antisemitizma.

U već spomenutoj Preporuci Ministarskog odbora Vijeća Europe o “govoru mržnje” No. R (97) 20 preporučuje se državama članicama da u okviru sveobuhvatnog pristupa govoru mržnje “utvrde i održavaju cjeloviti pravni okvir koji se sastoji od građanskih, kaznenih i upravnih zakonskih odredbi o govoru mržnje”.¹⁹

¹⁷ Vidjeti: Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, u: Hrženjak, Juraj: *Međunarodni i evropski dokumenti o ljudskim pravima*, Informator, Zagreb, 1992., str. 158. S ovime u vezi vidjeti također i Deklaraciju UN o ukidanju svih oblika nesnošljivosti i diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja (1981.), te Deklaraciju UNESCO-a o rasi i rasnim predrasudama (1978.), u Hrženjak, str. 168-170. i 164-167.

¹⁸ Hrženjak, str. 131.

¹⁹ U tom se dokumentu, naime, predlaže vladama država članica Vijeća Europe da:

“1. poduzmu odgovarajuće korake/mjere u borbi protiv govora mržnje na temelju načela sadržanih u ovoj Preporuci;
2. osiguraju da takvi koraci/mjere oblikuju dio sveobuhvatnog pristupa govoru mržnje, koji će također imati za cilj i borbu protiv njegovih društvenih, ekonomskih, političkih, kulturnih i drugih uzroka;

Najdrastičniji oblici govora mržnje (kojima se potiče na genocid i druge zločine protiv međunarodnog humanitarnog prava) kažnjivi su i po međunarodnom kaznenom pravu koje se počelo razvijati od 1945. Tako je, primjerice, na Nürnbergskom suđenju nacističkim ratnim zločincima, među inima, na smrt vješanjem zbog poticanja na genocid bio osuđen i Julius Streicher, dugogodišnji urednik zloglasnog "Der Sturmera", novine koja je sustavno promovirala mržnju prema Židovima i ostalim "nižim rasama" i poticala na njihovo istrebljenje.

I Statutima *ad hoc* Međunarodnih kaznenih sudova za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, te Statutom stalnog Međunarodnog kaznenog suda kažnjivo je, među ostalim, i svako *poticanje* na genocid, teško kršenje međunarodnog humanitarnog prava, ratni zločin ili zločin protiv čovječnosti. Nedavno je Međunarodni kazneni sud za Ruandu osudio na višegodišnju zatvorsku kaznu novinara/prezentera ruandske radijske postaje "Libre des Mille Collines" (RTLM) Giorgia Rugiua, inače belgijsko-talijanskog podrijetla, koji je, prema optužnici iz 1998., u radijskom programu, obraćajući se većinskim Hutuima, između ostalog izjavio i sljedeće: "Što čekate? Grobovi su prazni. Uzmite svoje mačete i sasijecite svoje neprijatelje (Tutsije) u komadiće."

6. EUROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA I PRAKSA EUROPSKE KOMISIJE ZA LJUDSKA PRAVA I EUROPSKOGA SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

U kontekstu međunarodnoga prava i govora mržnje posebno valja spomenuti Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, temeljni akt Vijeća Europe, koja je usvojena 1949., a na snagu stupila 1953. Njome su države ugovornice dragovoljno preuzele određene negativne i pozitivne obveze: s jedne strane, da se u ljudska prava i slobode zajamčene Konvencijom neće miješati više nego što je to u demokratskome društvu neophodno i razmjerno radi zaštite određenih legitimnih ciljeva i interesa, a s druge strane, da će osigurati i zakonske i druge pretpostavke za poštivanje i ozbiljenje tih prava i sloboda.

Članak 10. (stavak 1.) Konvencije jamči svakome pravo na *slobodu izražavanja* (tj. slobodu širenja i primanja različitih ideja i informacija). Stavak 2. članka 10. taksativno, pak, utvrđuje legitimne razloge za moguća ograničenja tog prava: zaštita interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, sprječavanje nereda ili zločina, zaštita zdravlja ili morala, zaštita ugleda ili prava drugih,

---

3. tamo gdje to još nije urađeno, potpišu, ratificiraju i u svoj pravni sustav ugrade Konvenciju Ujedinjenih naroda o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije u skladu s Rezolucijom (68) 30 Ministarskog odbora VE o mjerama koje treba poduzeti protiv raspirivanja rasne, nacionalne i vjerske mržnje;

4. ponovno preispitaju zakone i pravnu praksu da bi osigurali njihovu usklađenost s načelima navedenim u dodatku ove Preporuke.»

A u dodatku Preporuke, pod načelom 2., navodi se i sljedeće:

"Vlade država članica trebaju utvrditi i održavati cjelovit pravni okvir koji se sastoji od građanskih, kaznenih i upravnih zakonskih odredbi o govoru mržnje, koji će omogućiti državnim i sudbenim vlastima da u svim slučajevima usklade poštovanje slobode pojedinca s poštovanjem dostojanstva i zaštitom ugleda i prava drugih.

U to ime, vlade država članica trebaju ispitati načine i sredstva da bi:

- poticali i koordinirali istraživanja o djelotvornosti postojećeg pravnog sustava i pravne prakse;
- ponovo razmotrili postojeći pravni okvir kako bi osigurali njegovu adekvatnu primjenu na različite nove medije i komunikacijske službe i mreže;
- razvili usklađenu politiku kaznenog progona utemeljenu na domaćim pravnim propisima koji poštuju načela sadržana u ovoj preporuci;
- listi mogućih kaznenih sankcija dodali odredbe o društvenom korisnom radu u zajednicama;
- proširili mogućnost borbe protiv govora mržnje kroz građansko pravo dozvoljavajući, primjerice, zainteresiranim nevladinim organizacijama da podnose građanske tužbe, omogućujući naknadu štete žrtvama govora mržnje i omogućujući sudske naloge koji žrtvama dozvoljavaju odgovor ili ispravke;
- upoznali zaposlene u medijima s pravnim odredbama koje se primjenjuju na govor mržnje."

sprječavanje odavanja povjerljivih informacija ili očuvanje autoriteta i nepristranosti sudstva.

Članak 14. Konvencije svima jamči uživanje prava i sloboda priznatih Konvencijom bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugi status.

I najzad, članak 17. Europske konvencije propisuje da se ništa u Konvenciji “ne može tumačiti kao da uključuje za bilo koju državu, skupinu ili pojedinca neko pravo da se upusti u neku djelatnost ili da izvrši neki čin koji bi smjerali na uništenje prava ili sloboda priznatih u ovoj Konvenciji ili na njihovo ograničenje u većoj mjeri nego što se u njoj predviđa”. Tom se odredbom sprječavaju grupe i pojedinci da koristeći se pravima i slobodama zajamčenima Konvencijom, ta ljudska prava i slobode zapravo *djelatno* ugrožavaju ili ukidaju.

U tijeku je usvajanje i Protokola No. 12 (otvorenog za potpisivanje 4. studenoga 2000.), kojim se proširuju jamstva jednakosti ljudi iz članka 14. Konvencije. Njime se utvrđuje sljedeće: “1) Uživanje bilo kojeg prava utvrđenog zakonom bit će zajamčeno bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja, jezik, religija, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, veza s nacionalnom manjinom, vlasništvo, rođenje ili drugi status. 2) Javna vlast neće nikoga diskriminirati po bilo kojoj osnovi poput onih navedenih u stavku 1.”

Za razliku, dakle, od članka 14. koji svima jamči uživanja *prava i sloboda priznatih Konvencijom* bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, Protokolom No. 12 svima se jamči uživanje *bilo kojeg prava* (a ne samo konvencijskog) *utvrđenog (domaćim) zakonima* bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi od strane javnih vlasti države članice VE.

Očito je, dakle, da govor mržnje nije vrsta izražavanja koja bi uživala zaštitu (članka 10.) Europske konvencije o ljudskim pravima. To nedvosmisleno potvrđuje i dosadašnja praksa konvencijskih nadzornih organa, ovlaštenih za njeno tumačenje i primjenu: Europske komisije za ljudska prava i Europskog suda za ljudska prava, koji su dosljedno proglašavali nedopuštenima (inadmissible) sve pritužbe zbog navodne povrede prava na slobodu izražavanja u slučajevima osuda (pa i na zatvorske kazne) zbog govora mržnje.²⁰

Tako je Europska Komisija - koja je do 1. studenoga 1998. (kada su stupanjem na snagu Protokola 11 ukinuti Komisija i Sud koji je samo povremeno zasjedao, a s radom započeo novi *stalni* Sud za ljudska prava kao jedinstveni nadzorni organ VE) služila kao svojevrsni prethodni filter za pristup Europskom sudu za ljudska prava - sve pritužbe po članku 10. koje su se odnosile na osude nacionalnih sudova zbog rasističkih, ksenofobijskih ili antisemitskih izjava redovito proglašavala nedopuštenima, uskraćujući im tako zaštitu Suda, pozivajući se upravo na čl. 17., čl. 14., te na ograničavajuće odredbe članka 10. st. 2. Konvencije (*zaštitu ugleda ili prava drugih, javnoga reda i mira, državne sigurnosti i sprječavanja zločina ili nereda*).

U slučaju *X v. Italy* Komisija je zaključila da je kaznenopravno sankcioniranje urotničkih aktivnosti usmjerenih na obnovu fašističke stranke bilo neophodno radi zaštite javne sigurnosti i demokratskih institucija, te sloboda i prava drugih.²¹

²⁰ Opširnije o judikaturi Europskog suda temeljem članka 10. Konvencije vidjeti u knjizi: Alaburić, Vesna: *Sloboda izražavanja u praksi Europskoga suda za ljudska prava*, Narodne novine, Zagreb, 2002.

²¹ *X v. Italy* (No. 6741/74).

Slučaj *Glimmerveen v. Netherlands* odnosio se na sudsku osudu na dvotjednu zatvorsku kaznu predsjednika stranke *Nederlandse Voiks Unie* i brisanje imena stranke s izbornih lista zbog distribucije brošura adresiranih "Nizozemcima bijele rase", u kojima su vrijeđani radnici imigranti na rasnoj osnovi. U brošurama su iznijeta stajališta poput sljedećeg: "Većini naših građana već je odavno dosta prisustva u našoj zemlji stotina tisuća Surinamaca, Turaka i drugih imigrantskih radnika - "gostujućih" radnika kako ih nazivaju - s kojima, uostalom, ovdje ništa ne možemo učiniti." Komisija je Glimmerveenovu pritužbu zbog navodne povrede prava na slobodu izražavanja proglasila nedopuštenom pozivajući se na članak 14. i 17. Konvencije.²²

U slučaju *X v. Germany*, koji se odnosio na sudsku zabranu izlaganja i distribucije brošure koja je sadržavala tvrdnju da je istrebljenje milijuna Židova u doba Trećeg Rajha laž i primjer cionističke prijevare, Komisija je, proglašivši pritužbu nedopuštenom, ustvrdila da je Holokaust "(opće)poznata povijesna činjenica", utvrđena izvan svake sumnje mnogobrojnim dokazima svake vrste, i da je stoga zabrana bila opravdana zaštitom ugleda i prava drugih.²³

Još jedan slučaj tzv. povijesnog revizionizma *T v. Belgium* odnosio se na osudu odgovornog urednika-izdavača i njegovo kažnjavanje jednogodišnjim zatvorom i novčanom kaznom od 10.000 franaka, te zapljenu brošure koju je, zapravo, napisao bivši vođa belgijskog Rexističkog pokreta (koji je bio osuđen na zatvorsku kaznu zbog kolaboracije s neprijateljem i zabranu, u bilo kojem svojstvu, vođenja, upravljanja, tiskanja ili distribuiranja novina ili drugih publikacija političke naravi). Sporna brošura, naslovljena "Pismo Papi o Auschwitzu", sadržavala je tvrdnje kojima je osporavano istrebljenje milijuna Židova u Auschwitzu i drugim koncentracionim logorima, te umanjivani nacistički zločini u usporedbi s drugim žrtvama rata. Komisija je utvrdila da je osuda bila opravdana zaštitom javnog reda i osiguranjem autoriteta sudstva, jer je podnositelj pritužbe, koji nije osuđen kao koautor brošure, sudjelovao u publiciranju teksta drugog autora usprkos činjenici što je sudskom odlukom to samome autoru bilo zabranjeno.²⁴

Od istih načelnih premisa polazi u svojoj praksi i novi stalni Europski sud za ljudska prava.

U slučaju *Witzsch v. Germany* Europski je sud odbacio kao nedopuštenu, odnosno očito neutemeljenu, pritužbu g. Witzcha zbog navodne povrede njegove slobode izražavanja od strane njemačkih sudova. Naime, Witzsch je bio osuđen na četveromjesečnu zatvorsku kaznu (uvjetno) zbog upotrebe određenih izraza i izražavanja određenih stajališta u pismima poslanima nekolicini njemačkih političara, a napisanima povodom predloženih izmjena članka 130. Kaznenog zakonika (o poticanju na mržnju), kojima je eksplicite bilo propisano i kažnjavanje u slučajevima negiranja nacističkih masovnih zločina. U tim je pismima među ostalim negirao postojanje plinskih komora i masovnog ubijanja u njima, nazivajući plinske komore "takozvanim plinskim komorama" i referirajući na "historijske laži". Njemački su sudovi utvrdili da je masovno ubijanje Židova i pripadnika drugih naroda u plinskim komorama, u Auschwitzu i drugdje, dokazana povijesna činjenica. Sudovi su, također, ocijenili da je negiranjem tog specifičnog oblika ubijanja ljudi Witzsch povrijedio i dignitet mrtvih (što je kazneno djelo opisano člankom 189. Kaznenog zakonika). I Europski je sud, pozivajući se na članak 17. Konvencije, utvrdio da u

²² *Glimmerveen v. Netherlands* (No. D 8348/78 i 8406118).

²³ *X v. Germany* (No. 92351/81).

²⁴ *T v. Belgium* (No. 9777/82).

demokratskome društvu sporne Witzschove tvrdnje ne uživaju zaštitu članka 10., jer je javni interes u sprječavanju nereda i zločina zbog uvredljivih tvrdnji o Holokaustu, kao i potreba zaštite interesa žrtava nacističkog režima, pretežniji u odnosu na slobodu podnositelja pritužbe da takve tvrdnje širi. Stoga je ocijenio da su za kažnjavanje podnositelja postojali važni i dostatni razlozi, i da je ono bilo neophodno i razmjerno u demokratskome društvu.²⁵

S ovime u vezi, kao vrlo indikativan slučaj za praksu Suda, valja spomenuti odluku Europskog suda o *nedopuštenosti* pritužbe u slučaju *Schimanek v. Austria*. Podnositelj pritužbe bio je osuđen u Austriji na petnaest godina zatvora (Vrhovni je sud tu kaznu kasnije smanjio na osam godina) zbog toga što je kao vođa jedne pronacističke grupe regrutirao nove članove, dijelio pamflete u kojima je promovirana nacistička ideologija, organizirao skupove na kojima je glorificiran Treći Reich i njegove vođe i negirana upotreba otrovnog plina u koncentracionim logorima, te organizirao paramilitarne kampove za taktičku obuku članova za slučaj nasilnih konflikta i osposobljavanje vojničkog kadra koji bi mogao - bude li neophodno i uporabom sile - ostvariti ciljeve organizacije: osvojiti vlast u Austriji i priključiti je velikoj Njemačkoj. Podnositelj je osuđen temeljem odredbe Zakona o zabrani nacional-socijalizma, kojom je propisano kažnjavanje zatvorom do 20 g., a u slučaju naročite opasnosti i doživotnim zatvorom, svake osobe koja stvori organizaciju s ciljem da kroz aktivnosti svojih članova inspiriranih nacional-socijalističkim idejama potkopava samostalnost i neovisnost Republike Austrije ili ruši javni poredak i (demokratsku) rekonstrukciju Austrije, ili osobe koja ima vodeću ulogu u organizaciji takve vrste. Pritužbu g. Schimaneka zbog navodnih povreda članaka 3., 7., 9. i 10. Konvencije, Europski je sud odbacio kao nedopuštenu, uz obrazloženje da je "nacional-socijalizam totalitarna doktrina nespojiva s demokracijom i ljudskim pravima i (da) njezini sljedbenici teže određenoj vrsti (nelegitimnih, op. prev.) ciljeva o kojima se govori u članku 17. (Konvencije)". Stoga je Sud utvrdio da je podnositeljeva osuda bila neophodna u demokratskome društvu.²⁶

Slučaj *Kaptan v. Switzerland* odnosio se na zabranu širenja literature mržnje, tj. tiskovnih materijala koji su poticali na nasilje. U rujnu 1997. švicarske su carinske vlasti otkrile 88 kg različitog propagandnog materijala (knjiga i časopisa) Kurdske radničke partije (PKK), adresiranog na gosp. Kaplana, turskog državljanina na radu u Švicarskoj. Materijal je upućen Državnom tužiteljstvu koje ga je pregledalo i zaključilo da on propagira nasilje kao jedinu alternativu protiv "turske terorističke države" i vrijeđa članove turske Vlade. Ocijenivši da bi prodaja ili raspačavanje tog materijala ugrozilo unutarnju i vanjsku sigurnost Švicarske kao neutralne zemlje, tužiteljstvo ga je zaplijenilo temeljem Dekreta Saveznog vijeća o propagandnom materijalu koji ugrožava državu, iz 1948. godine. U lipnju 1998. Savezno je vijeće temeljem spomenutog Dekreta donijelo odluku o konfiskaciji i uništavanju spornog materijala. U lipnju 1999. Savezni je sud odbio podnositeljevu žalbu protiv te odluke kao neutemeljenu ocijenivši da je sporni materijal imao za cilj prenijeti postojeće tenzije iz Turske u Švicarsku i stvoriti napetost među imigrantima, a posebice radikalizirati Kurde koji žive u Švicarskoj, što bi moglo uzrokovati i nasilje među imigrantima. Materijali su, po mišljenju Saveznog suda, ugrožavali unutarnju sigurnost države, budući da nisu bili ograničeni samo na kritiku turskih vlasti, što bi bilo dopušteno, već su ih vrijeđali i time ugrožavali i međunarodne odnose, pa stoga i švicarsku neutralnost. Najzad, u konkretnom slučaju, po ocjeni suda, nije bilo moguće

²⁵ *Witzsch v. Germany*, App. No. 00041448/98, odluka od 20. travnja 1999.

²⁶ *Schimanek v. Austria*, App. No. 32307/96, odluka od 1. veljače 2000.

primijeniti manje rigoroznu mjeru, budući da se pozivanje na oružanu borbu moglo pronaći u svim publikacijama, a nije bilo ograničeno samo na određene dijelove koji su mogli biti izostavljeni. Pritužbu podnositelja temeljem članaka 10., 6. i 13. Konvencije Europski je sud odbacio kao nedopuštenu, odnosno očito neutemeljenu. Sud je ocijenio da je sporni materijal zagovarao i glorificirao nasilje u cilju pridobivanja što je moguće većeg broja ljudi za oružanu borbu protiv turskih vlasti, i zaključio da takva vrsta govora nije zaštićena člankom 10. Konvencije, te da se mjera protiv koje je podnijeta pritužba može razborito smatrati razmjernom i neophodnom u interesu nacionalne sigurnosti i radi sprječavanja nereda ili zločina.²⁷

Slučaj *Sugg and Dobbs v. Sweden* odnosio se na pritužbu podnositelja koji su bili osuđeni zbog agitacije protiv nacionalne ili etničke grupe, temeljem odredbe švedskog Kaznenog zakona koji propisuje kažnjavanje zatvorom do dvije godine ili novčanom kaznom svakoga “tko u javnom priopćenju ili komunikaciji prijeti ili izražava prezir prema nacionalnoj, etničkoj ili drugoj takvoj grupi s obzirom na rasu, boju kože, nacionalno ili etničko podrijetlo, ili vjeru”. Prvi podnositelj bio je pjevač američke rock grupe koja je 3. siječnja 1998. održala koncert u švedskom gradu Brotby. Drugi podnositelj bio je u publici. Nakon tri sata policija je prekinula koncert i mnoge sudionike uhapsila, među inima i podnositelje pritužbe, zbog pozdravljanja “hitlerovskim pozdravom” i uzvika “Sig heil”. Protiv podnositelja je bila podignuta optužnica i oni su osuđeni na jednomjesečnu zatvorsku kaznu. Švedski su sudovi utvrdili (u siječnju i veljači 1998.) da su “hitlerovski pozdrav” i riječi “Sieg heil” predstavljale jasnu manifestaciju nacizma i rasističke ideologije, i da su izražavale prezir prema drugim ljudima zbog njihove rase ili boje kože. Podnositelji su se žalili Europskom sudu zbog navodne povrede članka 7. Konvencije (jer da su osuđeni za zločin koji nije bio jasno opisan zakonom, te da su bili uhapšeni nakon svega 12 sati boravka u Švedskoj zbog čega nisu bili upoznati sa švedskim pravnim sustavom) i članka 6. Konvencije (jer je jedan član porote koja im je sudila navodno bio pristran, budući da je bio član Socijalno-demokratske stranke, a unutar socijalističkog pokreta koriste se određeni pozdravi i fraze koje bi, po tumačenju podnositelja, trebalo smatrati agitacijom i izražavanjem prezira prema drugim društvenim grupama). Europski je sud, naglašavajući da je “zabrana rasističkog govora od fundamentalnog značaja za demokratsko društvo”, odbacio njihovu pritužbu po oba članka kao nedopuštenu, odnosno očito neutemeljenu.²⁸

Ali i ograničavanje govora mržnje valja shvatiti i primjenjivati s određenom dozom opreza i suzdržanosti, da se slobodi širenja i primanja ideja i informacija ne nametnu *nesrazmjerna* ograničenja koja bi tu slobodu limitirala više nego što je to u demokratskom društvu neophodno.

U jednoj od svojih prvih presuda temeljem članka 10. Konvencije *Handyside v. UK* Europski je sud utvrdio sljedeću, iznimno značajnu, načelnu premisu, koju ponavlja i u drugim presudama: “Sloboda izražavanja jedan je od bitnih temelja demokratskog društva, jedan od bitnih preduvjeta za njegov napredak i za razvoj svakog čovjeka. Podložna ograničenjima iz stavka 2. članka 10., ona se ne odnosi samo na informacije ili ideje koje se blagonaklono primaju ili se smatraju neuvredljivima ili nevažnima, već i na one koje vrijeđaju (*offend*), šokiraju (*schock*) ili uznemiravaju (*disturb*) državu ili ma koji dio populacije. To zahtijevaju pluralizam, snošljivost i

²⁷ *Kaptan v. Switzerland*, App. No. 00055641/00, odluka od 12. travnja 2001.

²⁸ *Sugg and Dobbs v. Sweden*, App. No 00045934/99, odluka od 28. kolovoza 2001.

otvorenost mišljenja (širokogrudnost) bez kojih nema demokratskog društva.”²⁹ (*kurziv, V. A.*)

Kad je o mogućem ograničavanju govora mržnje riječ mora se osobito voditi računa o vitalnoj *funkciji medija* kao “javnih pasa čuvara” u demokratskome društvu i pravu novinara da izvještavaju o pojavama rasizma, ksenofobije, antisemitizma i drugih oblika nesnošljivosti, te da pojedine takve slučajeve eksponiraju i kritički analiziraju. Iako mediji moraju voditi računa o tome da ne postanu sredstvo širenja govora mržnje, ipak, po tumačenju Europskoga suda, treba jasno razlikovati odgovornost autora govora mržnje, od odgovornosti medija i novinara čija je zadaća posredovati javnosti sve informacije od javnog interesa, pa i one koje “šokiraju, uznemiravaju ili vrijeđaju državu ili ma koji dio populacije”, bez straha od mogućih kazni.³⁰

Zato je u slučaju *Jersild v. Denmark*, koji se odnosio na simbolično novčano kažnjavanje novinara zbog navodnog pomaganja - putem tv intervjua - u širenju rasističkih izjava grupe mladih desničara, Sud utvrdio povredu članka 10. Tom je prigodom obrazložio da “metode objektivnog i uravnoteženog izvještavanja značajno variraju ovisno, među ostalim, o mediju o kojem se radi. Nije na Europskom sudu, kao ni na nacionalnim sudovima, da tisku nameću svoje poglede o tome koje bi tehnike izvještavanja trebali primjenjivati novinari. /.../ Izvještavanje temeljeno na intervjuima, bili oni objavljeni ili ne, predstavlja jedno od najvažnijih sredstava koje omogućuje tisku ispunjavanje njegove bitne zadaće ‘javnog psa čuvara’. Kažnjavanje novinara zbog pomaganja u širenju izjava drugih osoba posredstvom intervjua, ozbiljno bi omelo tisak u pridonnošenju javnoj raspravi o pitanjima od javnog interesa, pa se ne može podržati osim ako za to ne postoje osobito važni razlozi.”³¹

U presudama *Surek and Ozdemir v. Turkey*³², *Surek v. Turkey (No. 4.)*³³ i *Sener v. Turkey*³⁴ Sud je naglasio da se zahtijeva posebna pozornost kad se radi o objavljivanju mišljenja predstavnika organizacija koje pribjegavaju nasilju protiv države “kako mediji ne bi postali sredstva širenja govora mržnje i promoviranja nasilja. Ali istodobno, ako se ta mišljenja ne mogu tako kategorizirati, države ugovornice ne mogu, pozivajući se na zaštitu nacionalne sigurnosti ili na sprječavanje zločina i nereda, ograničiti pravo javnosti da o njima bude obaviještena, prijeteći medijima kaznenim zakonom”. U okolnostima konkretnih slučajeva koji su se odnosili na tzv. kurdsko pitanje i s obzirom da je ocijenjeno da sporne izjave nisu poticale na nasilje, oružani otpor ili pobunu, Sud je utvrdio da su osude vlasnika i urednika

²⁹ Presuda *Handyside v. UK*, od 7. prosinca 1976., Series A No. 24.

³⁰ Tako u Dodatku već spomenute Preporuke Ministarskog odbora Vijeća Europe No. R (97) 20 o govoru mržnje između ostalog stoji i sljedeće:

“Načelo 6.

Pravni sustavi i pravna praksa država članica na području govora mržnje trebaju uzeti u obzir ulogu medija u pronosjenju informacija i ideja koje analiziraju i razjašnjavaju karakter posebnih slučajeva govora mržnje i cjelokupnu pojavu, kao i pravo javnosti da prima takve informacije i ideje.

U tu svrhu, pravni sustavi i pravna praksa država članica trebaju jasno razlikovati odgovornosti autora govora mržnje, s jedne strane, i odgovornosti medija i zaposlenih u medijima koji samo prenose informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa, s druge strane.

Načelo 7.

Kao podršku Načelu 6. pravni sustavi i pravna praksa država članica moraju uzeti u obzir činjenicu:

- da je izvještavanje o rasizmu, ksenofobiji, antisemitizmu ili ostalim oblicima netolerancije zaštićeno člankom 10, stavak 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima i da se ono može ograničiti samo pod uvjetima navedenim u stavku 2. tog članka;

- da standardi koje državne vlasti primjenjuju pri procjeni neophodnosti ograničavanja slobode izražavanja moraju biti sukladni načelima sadržanim u članku 10, kako je to utvrđeno sudskom praksom organa Evropske konvencije, uzimajući u obzir, između ostalog, način, sadržaj, kontekst i svrhu izvještavanja;

- da poštivanje novinarskih sloboda podrazumijeva da sudovi ili javne vlasti ne mogu medijima nametati svoje poglede o vrstama ili tehnikama izvještavanja koje su novinari usvojili.”

³¹ *Jersild v. Denmark*, od 23. rujna 1994., Series A No. 298.

³² Presuda od 8. srpnja 1999.

³³ Presuda od 8. srpnja 1999.

³⁴ Presuda od 18. srpnja 2000.

novina u kojima su objavljeni intervjui s predstavnicima zabranjenih pro-kurdskih organizacija predstavljale povredu članka 10.

U presudi, pak, *Lehideux and Isorni v. France*, koji se odnosio na slučaj glorificiranja maršala Petainea u cilju njegove rehabilitacije u jednom plaćenom novinskom oglasu, Sud je, s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja, čak i minimalnu novčanu kaznu od 1 FF nametnutu podnositeljima pritužbe ocijenio povredom članka 10. Sud je pritom ustvrdio: "Iako stajališta poput onih koje su iznijeli podnositelji pritužbe mogu ponovno izazvati kontroverze i obnoviti sjećanja na prošle patnje, protok vremena čini neumjesnim da se četrdeset godina kasnije prema takvim tvrdnjama odnosi s istom strogoćom kao deset ili dvadeset godina ranije. To je dio napora koji svaka zemlja mora uložiti da bi otvoreno i bez strasti mogla raspravljati o svojoj prošlosti." Valja, ipak, napomenuti da se ovaj slučaj samo posredno ticao govora mržnje, jer Sud nije smatrao da pitanje na koje se on odnosio spada u kategoriju jasno utvrđenih povijesnih činjenica, poput Holokausta, čijem bi negiranju i revidiranju, kako je to utvrđeno člankom 17. Konvencije i potvrđeno praksom Suda, bila uskraćena zaštita članka 10.³⁵

Nastavak u sljedećem broju

---

³⁵ Presuda *Lehideux and Isorni v. France*, od 23. rujna 1998., Reports of Judgments and Decisions, 1998.